

LBRIS

We know
books

CARTEA ROMÂNEASCĂ DE PROZĂ

Bifrons

Tranzit cu Maria Marineasa
Reset cu Alexandru Potcoavă

**VIOREL MARINEASA
DANIEL VIGHI**

Cuprins

„La comun“ (Viorel Marineasa)	5	
I. TEXT PILOT		
Cazul Tatartzy (Viorel Marineasa)	13	
II. BIFRONS INCERTUS		
<i>Comunitatea de avere</i>		
„Doar cărți, gazete, vademecum-uri“ (Viorel Marineasa)	19	
Un prim-violonist și un broncaș (Viorel Marineasa, Daniel Vighi)	23	
În același an, la vreme de toamnă rece (Daniel Vighi)	24	
<i>Bătaia mondială</i>		
Vremea războaielor (Viorel Marineasa)	27	
Tanda pe manda (Daniel Vighi)	31	
<i>Sever Bocu</i>		
Mucenicul din Șiștarovăț (Viorel Marineasa)	34	
La veacul ce va să vie (Daniel Vighi)	38	
<i>Lupte electorale</i>		42
Poporul joacă la braț cu „domnii noștri“ (Viorel Marineasa)	42	
Conferința de la Căsină (Daniel Vighi)	46	

Drăguțul de împărat

Mașinării și mașinațiuni habsburgo-otomane
(Viorel Marineasa) 50

„Iasă că mai știm și noi, nu suntem
veniți cu pluta! (Daniel Vighi) 54

Intermezzo

„Un geamlâc mai mic decât o coală de hârtie“
(Viorel Marineasa) 58

Praful istoriei (Daniel Vighi) 61

Marii bărbați I

Război și revoluție (Viorel Marineasa) 64

Eroismul bănățean (Daniel Vighi) 67

„Totul se trage de la un obicei nomad“
(Viorel Marineasa) 70

Eroul kephalophor (Viorel Marineasa) 73

Marii bărbați II

„Doamnele vieneze poartă pe evantaie
silueta lui Horea“ (Viorel Marineasa) 77

„...avocat ca și Avram Iancu, Victor Deleu
se transformase, ca și el, din avocat
în generalisim“ (Daniel Vighi) 81

III. ADDENDUM**Vilayet**

Cofetar, majordom, contabil (Viorel Marineasa) . . . 87

Timișoreanul Osman Aga
(Quasi-Daniel Vighi sau Pseudo-Daniel Vighi) . . . 90

Siguranță și securitate

„I se spusese cândva Tribunalul Banatului,
iar acum devenise dușman al poporului“
(Quasi-Daniel Vighi & Viorel Marineasa) 93

Bântuiți de Continentul gri
(Quasi-Daniel Vighi & Viorel Marineasa) 99

IV. TRANZIT**Păr și politichie**

Autoritatea și frizurile abuzive
(Viorel Marineasa) 107

Hair – vechiul Samson și noul Iisus
(Maria Marineasa) 111

URSS vs USA

„Moldova era un rai pentru ruși“
(Viorel Marineasa) 114

Whoopee! We're all gonna die
(Maria Marineasa) 117

V. RESET**Daniel**

Boemă și utopie (Viorel Marineasa) 123

Despre erori și morminte (Alexandru Potcoavă) . . . 126

Editura Cartea Românească este o marcă a Uniunii Scriitorilor din România, administrată de Grupul Editorial ART.

© Grupul Editorial ART, 2025, pentru prezenta ediție

Coordonator colecție: Călin Vlasie
Redactori: Lavinia Vasile, Alina Neculachi
Tehnoredactor: Roxana Ciobanu
Copertă: Amalia Marinescu

Descrierea CIP poate fi consultată
pe pagina web a Bibliotecii Naționale a României.

ISBN 978-973-23-3449-2

„La comun”

Am început să scriu împreună cu Daniel Vighi în 1987. Ne știam de vreo nouă ani, dar de-abia atunci a încolțit ideea asta. Nu să ne scriem întreaga „operă” astfel, ci doar anumite texte. Totul a pornit de la entuziasmul nostru comun pentru romanul *Sara* al lui Ștefan Agopian, care apăruse de curând. Fiecare l-a devorat în două-trei zile. Nu mai citiserăm așa ceva. De mirare că trecuse de cenzură. Ne-am propus să dramatizăm cartea și am pornit la treabă amândoi deodată, distrându-ne din gros și negociind replicile. Romanul îți oferea destule dialoguri în doi peri, deopotrivă precise și neverosimile. Am cotcodăcit când am ajuns pe la jumătate și le-am atras atenția prietenilor noștri de la „Orizont” – Adriana Babeți și Mircea Mihăieș. Ei au negociat cu Cornel Ungureanu să ne programeze o lectură la cenaclul revistei și al filialei Uniunii Scriitorilor. Mai mult, au aranjat să vină la Timișoara „Agop” în persoană. S-a arătat lume multă la pomul lăudat. Autorele, cel real, a cam strâmbat din nas. Retroactiv – și „dramatizatorii”. Am rămas totuși cu ceva: o escapadă pentru onorarea oaspetelui prin păienjenișul cartierului Fabric, cu Adriana pe post de comandant, surclasând garduri pentru a ajunge la o fostă sinagogă sefardă, aflată într-o curte interioară; când am intrat, s-a declanșat o vântoasă, iar noi am bănuțit că spiritul lui Assael Azriel, rabinul și medicul de acum câteva veacuri, a pâlpat pentru o secundă pe-aproape.

Următoarea experiență, mai coerentă și dusă până la capăt, s-a întâmplat după 1990, când am putut să ne atingem de subiecte considerate tabu în perioada comunistă. Nu știu dacă

noi am ales tema sau ea ne-a ales pe noi, destul că ne-au stârnit un interes aparte deportările în Bărăgan, întâmplare, după model sovietic, în anul 1951. Destinul bărgăniștilor, programat meticolos și cu viclenie, nu a fost floare la ureche. Să iei peste noapte 45.000 de suflete și să le duci în vagoane de vite la 800-1.000 de kilometri distanță de vatra lor, să te prefaci că le abandonezi pe coclauri („ne-au dus în câmpul liber, ne-au lăsat în grâu“; „ne-au aruncat în ovăz cu tot cu bagaje“; „ne-au dus pe niște lanuri de orz“; „am ajuns într-un câmp cu iarbă de Sudan și cu salcâmi“ etc.), să te prefaci că le abandonezi acolo, dar să instaurezi un regim de strictă supraveghere. Cineva are revelația că „noi suntem ca și arestați, numai că suntem arestați în familie“. Familii extinse, trei-patru generații, de la pruncul de țâță până la moșul sau baba de o sută de ani: „... înconjuțați de tancuri, cuiburi de mitralieră, soldați din cinci în cinci metri... 18 zile am suferit de sete... lucrăm la gostat de la 7 până la 5 după-masa, iar de atunci încolo băteam pereții la casă... mi-a murit de dizenterie copilul... l-am îngropat eu și soția și cu milițianul la spate, ca pe un câine.“

Aderența noastră la lumea celor strămutați în mica „Siberie românească“ s-a datorat și virtuților de comunicare arătate de Silviu Sarafoleanu, cel ce s-a aflat multă vreme la conducerea Asociației Foștilor Deportati în Bărăgan (AFDB), calități pe care le-a transmis și coechipierilor săi. Pentru mine și Daniel a fost important să stabilim un echilibru între poveștile de viață și mulțimea de documente, să nu furăm prim-planul cu comentariile și interpretările noastre. Am scris împreună *Rusalii '51. Fragmente din deportarea în Bărăgan* (1994), iar la volumul *Deportarea în Bărăgan. Destine, documente, reportaje* (1996) și-a adus contribuția și Valentin Sămînță. În amândouă am urmărit „recuperarea memoriei“ (cum ne îndeamnă Tzvetan Todorov) și ne-a călăuzit „pietatea față de trecut“ (cum ar zice Paul

Ricœur). Am făcut, sub auspiciile AFDB, două „expediții“ acolo. În prima am văzut mai multe locuri ale deportării și am stat de vorbă cu oameni care nu s-au mai întors în Banat. În a doua, la rând cu cei din echipa AFDB, am cercetat acte ce încă se păstrează la filiale județene ale Arhivelor Naționale. Așa am dat peste o cerere făcută în anul 1962 de folcloristul Harry Brauner, proaspăt eliberat din închisoare și trimis cu domiciliu forțat în comuna Viișoara din raionul Slobozia, într-o casă părăsită în 1956 de o familie de deportați. Nu mi-am putut reprimă un vi-novat chicot de satisfacție când am nimerit peste actul în cauză.

O altă miză comună a reprezentat-o subterana literară a Timișoarei. O știam amândoi cu lux de amănunte de la Cenaclul „Pavel Dan“ al Casei Studenților, dar și din alte împrejurări. Într-o măsură, făceam și noi parte din ea. O lume pitorească și, nu arareori, dramatică. Aceasta a prins contur scriptic încă din 1998, în primul volum *Ariergarda*, la care au contribuit dascăli și studenți de la Universitatea de Vest. Apoi am profitat de anul sabatic petrecut de Daniel la Akademie Schloss Solitude, de un scurt sejur al meu tot acolo, de prietenia cu Gerhardt Csejka și am realizat o versiune comprimată a istoriei undergroundului timișorean: *Fahrplan für die Sixties*, ediție bilingvă, Solitude, Stuttgart, 2003. În *Geografia literară a României*, 2, Cornel Ungureanu face presupunerea că portretele (mai) jucăușe ar aparține lui Daniel. Așa o fi.

Formula pe care am adoptat-o în cele din urmă (ca autorii să nu mai fie interșanjabili sau nedefiniți) a fost una care dădea credit copios fiecărui „părtaş“; mai mult, nu numai personalitatea fiecăruia să rămână intactă, ci să dobândească un diez grație provocării bitextuale. Așa s-au născut *Plânsul bătrânului tenor dramatic sovietic. Memorator pentru tanchiști* (Diacritic, 2011), *Pas de deux* (Humanitas, 2023). Ultima parte a „trilogiei“, *Bifrons*, a rămas la jumătate.

În *Plânsul bătrânului...* ideea a fost „să provocăm scrisul prin ceva din afara lui: prin ecouri stereofonice“. Pentru aceasta, într-o primă secțiune („Ruși. Muzichie“), am așezat în capul paginii (pentru folosință/reazem/inspirație) texte literare, istorice, publicistice. Partea a doua („Ex-ex-prozuțe“) cuprinde proze stârnite de punerea sub observație a câte unui cotlon din oraș, din memorie sau din preajmă. Povestirile din al treilea ciclu („Cât de cât, o direcție“) demarează de la o propoziție/frază anodină, continuată de fiecare cum l-a tăiat capul. Capitolul patru („Dincolo de Labașinț, de Pătârș, de Chizdia“) a exploatat pretextul unor fotografii pe care ni le pusese la dispoziție Nathalie Wolff din Paris, bursieră (și ea) la castelul Solitude de lângă Stuttgart. Se pare că jocul stereofonic a funcționat, din moment ce doamna Carmen Mușat, reluându-l pe Baudelaire via Al. Philippide, observă că textele noastre „se-ngână și-și răspund“.

Volumul *Pas de deux* înseamnă o reiterare parțială a nărvurilor prozastice anterioare. La îndemnul lui Mircea Mihăieș, pentru a nu fi concediați de la revista „Orizont“ (sic!), am păstrat teritoriul cronicetelor și al speculațiilor estetizante ca să revenim la uneltele noastre, la lumea familiară: „...să trecem la investigații în care să amestecăm reportajul literar cu memorialistica și proza de călătorie“. „Proză metisă“, cum, pe bună dreptate, a numit-o Gabriela Gheorghiușor. Așa că am scris despre cartierele de-acum și de-atunci ale orașului, despre meserii vechi, despre figuri emblematice ale Timișoarei, ne-am amintit de felurite babe și de diverși moși, de traiul în socialism, de studenție și de Revoluție etc.

*

Bifrons și-a propus să extragă proza din documente istorice, în special din cele privind Banatul, ținut a cărui relevanță

în timp riscă să nu mai fie cunoscută nici măcar de localnici, pe fondul centralizării excesive până la nivel de programă și de manuale școlare. Gândul mai îndepărtat era acela ca, pornind de la iscodirile pe spații mici, să punem în evidență nuclee românești și apoi, fiecare în felul lui, să dăm câte un produs epic de largă întindere. Mi-a revenit misiunea de a scrie un text pilot („Cazul Tatartzy“, publicat în numărul din decembrie 2021 al revistei „Orizont“) despre Comunitatea de Avere a fostului regiment confiniar româno-bănățean, cel ce, timp de aproape un secol, păzise granița dintre două imperii: habsburgic și otoman. Aflat în convalescență, Daniel a îmbrățișat ideea cu ferwoare.

Primul „dublet“ apare în martie 2022, iar acum, în volum, l-am pus sub genericul *Comunitatea de Avere*. Între cele două texte („Doar cărți, gazete, vademecumuri“ și „În același an, la vreme de toamnă rece“) am păstrat argumentul scris de Daniel – „Un prim-violonist și un broncaș“. Au urmat alte perechi de proze-eseu, unite de câte un supratitlu: *Bătaia mondială*, *Sever Bocu*, *Lupte electorale*, *Drăguțul de împărat*, *Intermezzo* („dublă“ consacrată istoricului și prozatorului Ovidiu Forai), *Marii bărbați I*. Însă boala lui Daniel a recidivat, așa că am scris de unul singur următoarele două texte („Totul se trage de la un obicei nomad“; „Eroul kephalophor“).

Momente zguduitoare. Auzind că se pregătește numărul pe decembrie (2022) al „Orizont“-ului, Daniel și-a adunat ultimele puteri și i-a trimis lui Mircea Mihăieș un fragment din cartea la care lucra (*Sever Bocu în arhivele Siguranței*). Textul „... avocat ca și Avram Iancu, Victor Deleu...“ îl reia în bună parte pe cel apărut cu două luni înainte („Eroismul bănățean“). Cu toate acestea, impresionat de dramatismul situației, Mircea l-a mai publicat încă o dată. Când a ieșit revista, Daniel deja călătorea în alte sfere. Am păstrat și eu statutul aceluia text în cartea de față.

Următoarele trei secvențe sunt scrise de mine. Partea cunoscută lui Daniel am semnat-o Pseudo-Daniel Vighi și Quasi-Daniel Vighi. Ca să fie în spiritul lui, m-am folosit de ce a rămas în urma sa. Inclusiv discuții, frânturi de gesturi, sintagme. Apoi, sfătuit de Mihăieș, am cooptat-o pe Maria, nepoata mea. Fusese studenta lui Dan și a ținut (ține și azi) mult la el. Cu ea am săvârșit secvențele *Păr și politichie* și *URSS vs USA*.

Acum împart pagina de revistă cu Alexandru Potcoavă. Primul nostru dublet se numește *Daniel*.

Viorel Marineasa

I. TEXT PILOT

Cazul Tatartzy

Viorel Marineasa

Anul 1888, luna august. Caransebeș, sediul Comunității de Avere a fostului regiment confiniar româno-bănățean nr. 13. Vestea proastă e adusă de avocatul Titus Hațeg: Carol Tatartzy, administratorul Băilor Herculane, se află aproape de faliment. Audiența, alcătuită din Iosif Seracin, locotenent-colonel în retragere, Ilie Curescu și Ion Betia, rămâne în perplexitate. Lipsesc președintele comitetului, generalul Traian Doda, indisponibil în urma unui sever atac de apoplexie. „Nu va întârzia momentul când se va escrie apriat bancruta“, continuă avocatul, „iar masa credală nu îndeajunge și pentru acoperirea creanței Comunității de Avere.“ Căci asta-i situațiunea, comitetul i-a aprobat lui Tatartzy („grănicer/Grenzer de-ai noștri, omul faptei, s-a minunat și împărăteasa Sissi când a fost anul trecut la *Herkulesbad*“) un împrumut de 30.000 de florini fără să aibă completamente garanții. Potrivire sau nu, tocmai când generalul zace la pat suferind de paralizie persistentă, cu facultatea de a vorbi și de a gândi în parte pierdută, Curtea cu juri de la Arad îi fixă termen de înfățișare.

Același an, aceeași lună. Karlovy Vary. În pavilionul unde își urmează cura de ape minerale, Ioan Popasu, episcopul de Caransebeș, face cunoștință cu un june gentil, cu vocațiunea pentru muzică desăvârșită la Conservatorul din Praga. Deocamdată își depune talentul ca dirijor în folosul Societății Filarmonice Italiene din Makarska, o burgadă dalmatină situată între Split și Dubrovnik. Ilustrându-și numele de restaurator, arhiereul făcuse diligențe pentru a remuta secția românească

a Institutului Teologic din Vârșeț la Caransebeș, iar cu timpul chiti de-i adause și componenta pedagogică. Așa că, preocupat de a aplica noi puteri didactice școlii ce o diriguia, Popasu este în căutarea unei persoane cu competențe muzicale teoretice și practice. Îl scrutează încă o dată pe tânărul ceh înainte de a-i face propunerea. Acesta se numește Antonius Sequens.

*

În 9 iunie 1872, împăratul Franz Josef dăduse un manifest în temeiul căruia Regimentul de graniță româno-bănățean nr. 13 a fost desființat.

Suntem iar la sediul Comunității de Avere. Schimb de priviri între cei de față, dar și presimțirea unei schimbări de destin. Însă și ocaziune pentru unii aflați la pândă. Semne rele s-au tot arătat. În iulie s-a dezlănțuit la Mehădia o vijelie cum nu se mai pomenise. „Uraganul urmat de rupere de nori și de o grindină cât oul de găină a cauzat devastări teribile.“ La Băile Herculane, coperișul hotelului Tatartzy a fost luat de vânt și aruncat departe, peste atelierul fotografic al lui Wippler, încât l-a nimicit cu totul. Înainte de a se clarifica responsabilitățile privind creditarea, fișpanul/prefectul Jakabffy va găsi nod în papură, de mult îi făcea cu ochiul averea grănițerilor. Coincidență sau nu, în ziua de 30 ianuarie 1889, când Rudolf, prințul de coroană, își va lua viața în cabana imperială de vânatoare de la Mayerling, fiscul comitatens va descinde la domiciliul frunțașilor Comunității pentru a proceda la sechestrarea asigurătorie a averii acestora. Să nu uităm că taman acum generalul Traian Doda, ostașul integru, este chemat în judecată pentru „delictul de agitație săvârșită în contra naționalității“ prin discursurile sale electorale. De închiisoare nu-l va salva decât intervenția împăratului Franz Josef, care va hotărî „a se sista procedura pusă în curgere“.

La Karlsbad, arhipăstorul Ioan Popasu caută a-l mreji pe tânărul Antonius Sequens să vină la Institutul Diecezan din Caransebeș în ipostasul de magistru pentru muzică vocală și instrumentală. Arhipăstorul îl asigură că nu numai cehii sunt un popor muzical, ci și românii din Banat, cari la petreceri populare neconținut difuză cântece după cântece, când de voioșie, când de duioșie, iar aprigimea arhaică a jocurilor de țărani și „țiviliturile ațățătoare ale clarinetului, însoțite de prestația contrașilor cu vioara proptită în bărbie, precum și de glasul adâncit al bombardonului“, amuză privirea și înfiorează auzul. Negreșit, misiunea școlii este de a da un spor bun acestor aplecări muzicale prin instrucțiune sistematică, dar și a le îndrepta spre rațiuni superioare. În cele din urmă, Antonius acceptă, nebănuind că va rămâne pe veci într-un exotic ținut de margine al împărăției chezaro-craiești, ca să prepare 42 de serii de viitori preoți și învățători. Se va „români“, însă destui o să-l socotească în continuare „străinul“. O să se însoare cu o băști-nașă cumsecade, dar curând aceasta o să-și piardă mințile.

Va compune muzică liturgică și mireană, iar cineva cu autoritate o să decreteze că respectivele compoziții nu sună nici românește, nici cehește. N-o să se poată bucura de pensie, deoarece îl va chinui o boală atroce, în schimb o să aibă parte de necrologuri inspirate.

Estimp, Zărie Cloșan, dogar, dar și stomatolog autodidact din Iablanița (un sat mai apropiat de Herculane decât de Caransebeș), caligrafiază în *Notizbuch*-ul său: „Sâmbătă am fost la Mehădie cu Aizănbănu¹, am stricat bani mulți, am luat opinci copilului. Ana s-a dus joi la Băi (Herculane) cu zmeură. A venit mai amânat după-amiază, m-am fost spăriat că nu vine.“

¹ Trenul (n.a.).